

Философско интервю на доц. д-р Евлоги Данков, преподавател по история на българската философска мисъл с проф. д-р Любиша Митрович, ръководител на катедра „Обща социология“ и на Център за Балкански изследвания, Философски факултет, Университет в Ниш, сп. Образование, бр. 2/2005, С., 2005 г., с. 83–88. През 2013 г. проф. Митрович бе избран за почетен професор на Философски факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Интервю с екскректора на СУ „Св. Кл. Охридски“ проф. д-р Иван Лалов, председател на четвъртата обща конференция на Балканския физически съюз, разговаря доц. д-р Евлоги Данков, сп. Образование, бр. 6/2000, С., 2000 г., с. 62–65.

На страната на смелата научна мисъл... Академик Азаря Поликарпов пред в. „Наука и труд“ и хумористично студио „Автобус 13“, в. Наука и труд, бр. 4 (309), год. XXV, ВТ, 1987 г., с. 1, 4

ФИЛОСОФСКО ИНТЕРВЮ

на доц. д-р Евлоги Данков, преподавател по история на българската философска мисъл с проф. д-р Любиша Митрович, ръководител на катедра „Обща социология“ и на Център за Балкански изследвания, Философски факултет, Университет в Ниш

(Любиша Митрович е бивш зам.-ректор на Университета в Ниш, сключил договора за сътрудничество с ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ през 1987 г.)

Е. Д.: Днес особен интерес предизвиква проблемът за възникване предмета и самите първооснови на социалната философия. Какво е взаимоотношението между социалната философия и социологията с оглед на една нова обединена Европа?

Л. М.: Социологията е произлязла от социалната философия през XIX век. Стремещът към научен позитивизъм е спомогнал за еманципацията на социологията от метафизиката и за самостоятелното ѝ развитие. Но метафизиката предпоставя, представлява и

вътрешните граници на социологията. През XX век се налага доминацията на аналитичния позитивистки разум, който в духа на вулгарния емпиризъм раздробява предмета и битието на социологията (като наука), довежда до „разделение на труда“ в нея и до развитието на т.нар. „социология без общество“. През седемдесетте години на двадесети век се стига до радикална критика на двете тенденции от страна на Райт Милс и др. и се отваря път за ново сътрудничество (и интеграция) на социологията и философията. В границите на т.нар. Бивша Югославия (СФРЮ) огромна е заслугата на проф. д-р Р. Супек и проф. д-р В. Корач за препотвърждаването на потребността от сътрудничество между социологията и философията като цяло и социалната философия в частност.

Е. Д.: Тогава как следва да схващаме социологията на културата за разлика от философията на културата, която се разработва доста успешно във Философския факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“?

Л. М.: Социологията на културата се развива в системата на съвременните социологически науки. Тя се преподава като частна социологическа дисциплина от всички катедри по социология (Белград, Нови Сад, Ниш, Никшич и Прищина), както и във всички философски факултети в страната. Най-заслужили дейци за нейното утвърждаване са проф. д-р М. Илич и проф. д-р Р. Божович от Белградския университет. Междувременно укрепна и една средна генерация социолози: проф. д-р Др. Кокович, проф. д-р Н. Божилович и др. С културологична социологическа проблематика се занимават специално проф. д-р М. Дамянович, проф. д-р Ср. Петрович, проф. д-р В. Илич, проф. д-р Др. Жунич (Декан на Философския факултет в Ниш) и др. Обучението по социология във Философския факултет в Ниш е най-силно културологично ориентирано сред всички социологически катедри, което добре личи при сравнение на учебните планове и програми. В Сърбия се издава и чете научното списание „Култура“, посветено на теми от социологията, културологията и отчасти във философията на културата.

Е. Д.: Какво е състоянието на тези културологични проблеми в Сърбия като наша съседка с оглед на едно бъдещо сътрудничество?

Л. М.: Съвременните социологически изследвания на културата са разпънати между макро- и микросоциологическата проблематика. Това важи и за изследванията в СР Югославия. Нашите специалисти са ангажирани с изследвания на модернизацията и традициите, ролята на културата в процесите на преход, проблемите на културната идентичност в етническите и конфесионалните отношения. Между изследователите, които последователно се занимават с тази проблематика, се открояват убедително проф. д-р З. Голубович, проф. д-р Др. Джорджевич, проф. д-р З. Кубурич (участвала два пъти на Варненската философска школа), доц. д-р М. Вукуманович и др.

В последните пет години е особено интензивна научноизследователската работа за изучаване проблемите на регионалното културно сътрудничество на Балканите. Основен носител на тези инициативи е Институтът за социология при философския факултет в Ниш, а аз съм ръководител на проект, който включва голям брой изследователи от страната и чужбина. Вече започна реализирането на нов проект **„Културни и етнически отношения на Балканите – възможности за регионална и европейска интеграция“**, а също така бе договорена при моето посещение платформа за разширяване на между-университетското сътрудничество между Ниш, Велико Търново и Янина. Работното заглавие на този бъдещ проект е „Срещите на културите в процесите на обществените промени на Балканите – вчера, днес, утре“.

Е. Д.: **Какво е състоянието на сръбската философия, тъй като в нашия факултет се преподава българска философия?**

Л. М.: В учебните планове на катедрите по философия в Нишкия и Белградския университети няма дисциплина „История на сръбската философия“, но в програмите са налице тематични съдържания, свързани с тази проблематика. При реформата на учебните планове това ще се поправи, тъй като е нужно да се посвети внимание на националната традиция и философия на Сърбия и Македония. Достатъчно е само да припомним, че през XX век са работили такива големи философи като Бранко Петрович, изследователят на Античността Милош Джурич и др. Все още са живи Михайло Маркович, Михайло Джурич, Лубомир Тадич и др.

Е. Д.: Има ли общи проблеми както за българската, така и за философията в Сърбия и Македония?

Л. М.: В средновековната философия на Балканите можем да открием съвместни традиции на сърбите, българите и македонците, които между другото се развиват като основа на нашата писменост и култура – делото на св. св. Кирил и Методий, както и *философията на исихазма*. На изучаването на тези общи философски и религиозни традиции е необходимо да се посвети голямо внимание. Тези проблеми ни сближават и с българската философия.

Е. Д.: Какви са перспективите за сътрудничество с нашия факултет в тази област?

Л. М.: Свети Сава е основател не само на сръбската държавност, но и на сръбската просвета и култура. Той принадлежи към плеядата духовници, народни будители и основатели на православие на Балканите. Роден в Сърбия, в Стара Рашка, а духовната линия на неговата дейност е свързана не само с Хилендар, но с Велико Търново (където се съхранявани и мощите му на брега на Янтра) и със Сърбия, в която той изключително много разширява духовния космос, свързан с източното християнство. Изследването на неговата дейност може да бъде предмет на интердисциплинарни занимания, в които се разглежда не само като теолог и философ, но и като културолог и др. Предлагам да се състои съвместна научна конференция за неговата духовна и културна мисия в Ниш и Велико Търново.

Е. Д.: Какво е влиянието на орфизма върху историята на философията в Сърбия и Македония?

Л. М.: Орфей е поетичен символ на елинското наследство и Балканите. Орфическата традиция заема значимо място в реда на изтъкнатите духовни традиции не само в Гърция, но и в България и в Сърбия. Бранко Милкович (специално свързан с Ниш), сръбски следвоенен поет и литератор, свързва своето поетично дело с орфическата традиция. Присъствието на този символ в моята поетична сбирка „Орфей под Сува планина“ (издател: „Апостроф“, Белград, 2001 г.) не е случайно. То изразява моето схващане за лирически субект и неговото орфическо отношение към света. Без оглед на професионалните ми занимания като социолог, от най-ранните ми дни поезията в моя живот представлява моя паралелен свят.

Е. Д.: Можем ли да проведем съвместни изследвания и в тази област?

Л. М.: Смятам, че орфическата традиция в културата и литературата на балканските държави може и трябва да бъде предмет на съвместни изследвания и контакти на учени, литературни критици и поети, които е необходимо да се провеждат в различните университетски центрове на Сърбия, България и Гърция.

Е. Д.: Какво е мястото на Балканите в съвременната европейска философия?

Л. М.: Балканите са нашият съвместен дом, не само в геополитически, но и в духовен смисъл. Те са непрестанен извор на нашите творчески търсения и могат да бъдат предмет на интердисциплинарни изследвания, свързани както с миналото така и със съвременността и с бъдещето. Ако балканите са истинската люлка на Европа, в която са заченати всички идеи на модерната философия и култура, те трябва да се върнат към тези съвместни корени отново и от тях най-вече да се почерпи нова творческа енергия. В този смисъл отговорността на изследователя и интелектуалеца днес е в духа на най-автентичните идеи на стария Хегел, критично да се отнася както към новите идеали, така и към новите бедствия, които се струпаха върху балканските народи и чрез съхраняване на културните идентичности да търси път към съвместното ни бъдеще в обединена Европа.

Проф. д-р Любиша Митрович от Университета в гр. Ниш (Вж. Любомъдрие. Том IX. Архив за българска философска култура. ARCHIV fur bulgarische philosophische Kultur. Band I хр Фабер, 2004, с. 162–167) бе гост на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Философски факултет в рамките на договора за културно и научно сътрудничество. Пред студенти и преподаватели той изнесе две лекции: „Социология на глобалното развитие и Балканите“ и „Развитие на обществените науки в нашето съвремие“. Съвместно с катедра „Политология, социология и културология“ на Философски факултет бяха обсъдени неговите студии: „Балканите: мост и граница на народи и култури“

и „Социология и глобализация“. Очертаха се перспективите за съвместен проект между Философския факултет на Университета в Ниш, Философския и Историко-юридическия факултети на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ на тема: „Срещите на културите в процесите на обществените промени на Балканите – вчера, днес и утре“. Своеобразна духовна кулминация на плодотворните срещи и разговори с проф. д-р Митрович бе представянето на неговата поезия под мотото „Моят паралелен свят“ (в Библиотеката на Корпус 5 на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“). С музикален съпровод на студенти от специалност „Славистика“ прочетоха негови стихове на сръбски и в техни преводи. Бе прочетен отзыв за поезията на сръбския философ и социолог от гл.ас. д-р Христо Бонжолов. Заедно с това националният ни поет Радко Радков прочувствено рецитира знаменитата си поема „Косовската битка“. По този повод бе подкрепена идеята за гореспоменатата орфическа традиция, върху която днес студенти от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ пишат курсови и дипломни работи. Възникна идеята за връзката между поетиката и метафизиката на орфизма в неговите три основни етапа.

(Писмен превод и компютърен набор
Ганчо Савов, доц. д-р Вихрен Бузов;
научна редакция доц. д-р Евлоги Данков)

*Интервю с екскректора на СУ „Св. Кл. Охридски“
проф. дфн Иван Лалов, председател на четвъртата обща
конференция на Балканския физически съюз,
разговаря доц. д-р Евлоги Данков*

Евлоги Данков (Е.Д.): Проф. Лалов, Вие сте председател на четвъртата юбилейна конференция на Балканския физически съюз. Първите три се състояха в Солун (1991 г.), Измир (1994 г.) и Клуш (1997 г.). Четвъртата току-що се проведе от 22 до 25 август (2000 г.) във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, В. Търново. Какви са Вашите най-обща впечатления от конференцията?

Иван Лалов (И. Л.): Конференцията събра почти 700 души от балканските страни, а имаше лектори от целия свят: Западна Европа, САЩ. Беше един преглед на съвременните научни изследвания. Аз оценявам положително тези изследвания в период, когато се намалява финансирането им, а в бившите комунистически страни се извършиха сериозни социални трансформации. Изследванията бяха на доста добро ниво, модерна тематика и добри научни резултати.

Е. Д.: Според Вас кои научни проблеми се очертаха като доминанти на конференцията, с които ще се свърже името на България и Велико Търново? От позицията на председател на международната конференция, обединяваща най-новите научни постижения в областта на физиката, астрономията, астрофизиката, геофизиката, историята и философията на физиката и др. кои са най-перспективни за българското образование?

И. Л.: На конференцията бяха изнесени редица доклади по физика на високите енергии, които засягат изключително структурата на атомното ядро, протона, електрона и др., а също и Вселената като цяло. От друга страна, много силно бяха засегнати въпроси, свързани с физиката на кондензираната материя, метали, полупроводници, течности, а също и биологичните структури, от които са съставени живите организми. Всичко това показва интереса към такива фундаментални проблеми и тяхното приложение. Всъщност това са проблеми, които касаят преди всичко средното и висшето образование в областта на физиката като фундаментална наука. На конференцията

имаше и доклади специално посветени на образованието и обучението по физика. За пример ще посоча колективния доклад на G. Sezgin, A. Ellez, H. Erol, N. Kavcar: „Evaluation of student satisfaction in physics laboratory“

Е. Д.: С оглед научните постижения на конференцията като екскректор на СУ „Св. Кл. Охридски“ и като председател на този авторитетен международен научен форум как виждате основните проблеми в образованието у нас?

И. Л.: Въпросът за промените в образованието по физика е един световен въпрос: Какво и как трябва да се преподава в началото на XXI век. И това се обсъжда като система от знание и като методика на преподаването. Имаше такива доклади и те бяха важна част от дискусиите по време на конференцията. В този смисъл е желанието на българските физици – да се намери оптималният път към преподаването на физиката, която едновременно да е интересна и полезна. Това засяга общата структура на образованието. Фактически в България сега се осъществява промяна към едно по-широкообхватно висше образование за подготовка на учители не тясно специализирани и аз поддържам въвеждането на научно-образователните степени „бакалавър“ и „магистър“. Именно бакалавърската степен е основата на по-широките специалности. Такъв преход към постепенно възприемане на бакалавърската степен се наблюдава в цяла Европа (включително и в Германия) и е основа на Балканската декларация от 1995 г. В средното образование в България се забелязва тенденция към една по-либерална система, близка до системата на преподаване в системата на средните училища в Англия и САЩ. Тя не е всеобщо приета в Европа (в това число и България), където основен беше по-консервативният модел на преподаване. Моето мнение е, че не бива да се бърза с по-либералния модел на образованието. Той не е необходим на този етап и е трудно разбираем за по-голяма част от учителите.

Е. Д.: Като екскректор от близкото минало на СУ „Св. Кл. Охридски“, където се подготвя основният състав на българските учители, имате поглед върху проблемите на образованието, което очевидно би следвало да е свързано с ново възраждане след рухването на комунистическите фикс-идеи, приемани за висши ценности. Какви препоръки бихте дали?

И. Л.: Аз вече изразих своето отношение към методите на висшето и средното образование. От друга страна, бих настоял за по-големи финансови средства, които трябва да се отделят за образованието – най-напред за материалната база. Без такава модернизация образованието неминуемо ще деградира. Необходимо е да се повишат заплатите на учителите и преподавателите от средните и висшите училища, за да продължат те да бъдат една важна част от българската интелигенция. И най-сетне необходими са грижи за образованието на всички слоеве от българското население. В противен случай, част от по-бедните слоеве и райони ще бъдат отчуждени от образователните процеси в страната.

Е. Д.: Без да нарушавам вътрешната логика и духа (и двамата сме от гр. Ловеч) на нашия приятен разговор, ще отбележа, че ми направи впечатление секцията „История и философия на физиката“. Това е 18-та секция на Балканската конференция. Към тази секция имам специално отношение, тъй като тя засяга проблемите на метафизиката и правилно Вие сте я поставили като заключителна секция. Чрез нея се осъществява преход от физиката към метафизиката. Имам впечатление, че тя е най-слабо представена, в сравнение с другите секции?

И. Л.: Слабо е представена в смисъл, че не са много изнесените доклади.

Е. Д.: Както е известно в България има доста философстващи физици по образование (без основно философско образование). Тук не срещнах името на нито един от тях. Имам впечатлението, че някои не могат да се освободят от марксисткия догматичен класов подход. Смятам, че философия на физиката не бива да се откъсва от базисното философско образование. Маркс, Енгелс и Ленин никога не са учили физика, но техните класови „идеи“ особено интензивно бяха натрапвани у нас като философия на физиката. Някои от тези физици дори заемаха важни партийни и комсомолски постове. Сега пък се опитват да обединят Айнщайн и Кант, макар това да са несъвместими онтологични позиции, което добре се вижда от техните съчинения. Защо се получава така, че техните съчинения не могат да се впишат в теоретичните и методологичните проблеми на съвременната

космология и физика, а си остават капсулирани? По отношение на науките за Земята и археологията ситуацията не е такава.

И. Л.: Доста труден въпрос. Според мен част от колегите, които се занимават с философия на физиката избягват да се появяват на професионални форуми по физика, където са необходими специализирани знания и поглед върху тенденциите в развитието на съвременната физика, астрофизика (звездна физика) и космология. Трябва да се има предвид, че макар и при намалено финансиране (след края на Студената война) физиката въпреки това бурно се развива като фундаментална част на човешкото познание и като приложение на важни и сложни области на знанието. Дори за професионалисти е трудно да се ориентират в цялостното развитие. Още повече това затруднява философите на физиката. Вероятно, крачки за съвместна дейност трябва да бъдат направени в бъдеще и от физици професионалисти и физици философи.

Е. Д.: Във Философския факултет на ВГУ „Св. св. Кирил и Методий“ чета лекционен курс по философия на природата. Какви водещи научни проблеми би трябвало да се отчитат днес в тази дисциплина?

И. Л.: Още по-труден въпрос. Аз смятам, че трябва да се засегнат на първо място няколко **въпроса**:

1. Философските проблеми на космологията и разширяващата се Вселена.

2. Трябва да се разгледа взаимоотношението и закономерностите, които управляват сложните системи на по-ниските нива, т.нар. редукионизъм.

3. И още един проблем – съотношението между отделните природни науки, принципите на тяхната класификация с оглед на предметите и методите, с които си служат.

4. В такъв лекционен курс трябва да се изясни взаимоотношението, включително и метафизичното, между физика и биология.

Е. Д.: Надявам се, че този наш разговор от името на сп. „Образование“ ще бъде полезен за нашите читатели.

И. Л.: И аз се надявам. Желая всичко хубаво на читателите на сп. „Образование“.

*На страната на смелата научна мисъл...
Академик Азаря Поликаров пред в. „Наука и труд“
и хумористично студио „Автобус 13“*

*(Въпросите са подготвени от Величка Тодорова и
доц. Евлоги Данков)*

– Другарю Поликаров, **Вие сте чели лекции и сте изнасяли доклади в много световноизвестни университети. Бихте ли ни разказали за това, което е оставило най-трайни впечатления у Вас?**

– Ако ми позволите този автошарж, бих казал, че най-добри впечатления са оставили у мен онези аудитории, на които лекциите ми са произвели най-силно впечатление.

– **Знаем, че Вие сте ръководили редица аспиранти в чужбина. Вярно ли е, че един от тях е бил избран за академик преди Вас?**

– Има нещо такова, но бих могъл да се гордея по-скоро с други свои ученици, макар и да не са (още) академици.

– **В продължение на няколко години Вие бяхте в Хумболтовия университет. На какви проблеми бяха посветени Вашите лекции?**

– В Хумболтовия университет в Берлин и преди това в университета „Карл Маркс“ в Лайпциг бях гостуващ професор в течение на четири години (1956-60, 1962). Четох последователно лекционни курсове по диалектически материализъм, теория на познанието и философски проблеми на природните науки (каквито, впрочем не съм чел у нас).

– **Кое е най-характерното за съвременната философска мисъл? И кое е най-необходимото, за да се формират в едно висше учебно заведение способности за революционно мислене и действие?**

– Това са два различни въпроса, на които ще се опитам да отговоря поотделно.

Предизвиква известно съмнение, когато основната насока на развитие на дадена дисциплина се окаже тъкмо онази, в която

специалистът работи. И все пак (по библиографски данни) сред разделите на съвременната философия най-интензивно се развива философията на науката, което хармонира с развитието на самите науки.

По втория въпрос: ако имате предвид определени дисциплини, то може да се каже, че по принцип всяка дисциплина може да допринесе за повишаването на културата на мисленето – стига да се преподава проблемно и задълбочено. Ако се отнася до формите, то струва ми се, че по-големи възможности откриват семинарите, конференциите, участието в научноизследователска работа.

Моите симпатии винаги са били на страната на смелата научна мисъл и действие и на хората които ги осъществяват. Същевременно не мога да не си дам сметка, че призивът за това не е достатъчен. Обществената настройка и най-вече образованието може да допринесе за преодоляване на догми и шаблони, сковавачи мисълта, и за школуването на критично и конструктивно мислене. Можем да учим хората на смело мислене, но дали то ще стане революционно, зависи от резултатите. Революцията не става с резолюция и няма прака връзка между намерение и реализация. Опитът на големи революционни постижения на науката в наше време показва, че тези резултати са били постигнати чрез изследвания на възлови въпроси, което – обикновено против очакванията на самите изследователи – е довеждало до принципно нови резултати.

– Какво място според Вас би следвало да заема философията в научноизследователската и педагогическата дейност в един университет като ВТУ „Кирил и Методий“?

– Мястото, което реално си завоюва.

– Могат ли според Вас частните науки без философия?

– Фрагменти на тези науки – могат. Но като цялостна система това не е възможно. Даже и ако дадени научни резултати не са плод на определена философско-методологична програма, впоследствие те се вписват в традициите на философско-научната мисъл

– Не Ви ли се струва, че в нашия университет се подценяват евристичните и методологичните функции на философията – както в обучението, така и в научноизследователската работа?

– Навярно, но не смятам, че в това отношение той е в привилегировано положение.

– **Как виждате мястото на философията в усъвършенстването на научноизследователската работа на младите преподаватели и студентите във ВТУ „Кирил и Методий“?**

– Зависи от характера на научните изследвания. В определени случаи – при съответна подготовка и интерес тя (философията) може да играе немаловажна каталитична и стимулираща роля.

– **Смятате ли, че в един университет като нашия – с хуманитарна ориентация и като българистичен център – трябва да се изучават дисциплини като логика, история на философията, етика, естетика?**

– Смятам, да.

– **Какво е необходимо да се направи според Вас, за да се издигне нашият университет (като цяло) до световно равнище?**

– В общ вид рецептата е известна: високо качество на преподаватели и студенти, високо равнище на обучение. Трудното е да се осъществи.

– **Какво е предимството на философа, знаещ поне една частна наука, пред обикновения философ?**

– Предимството е аналогично на онова, за което говори Винер – че десет биолози, които не знаят математика, не могат да заменят един биолог, който си служи с математически методи. Изобщо, в науката резултати се постигат не с масиран удар, а с висока и комбинирана квалификация.

– **А може ли философът, който не знае частна наука, да бъде полезен за усъвършенстването на научната и преподавателска дейност според новите изисквания?**

– А може ли хромият човек да върви? Но очевидно той не е най-подходящият да участва в надбягвания.

– **След всичко казано за философията, следва ли, че трябва философски да посрещаме философията на личната непогрешимост?**

– Да, философски – с насмешка.

– **А кога дълголетие в науката страда от болести на растежа?**

– Когато настъпи растеж на болестите.

– Щом има приоритетни науки, има ли и приоритетни учени?

– За приоритетни бихме могли да приемем само учени с приоритети в науката.

– Личната изгода: това битуващо съзнание ли е, или съзнателно битие?

– Мисля, че по-скоро това е съзнание, заето изцяло с бита.

– **Вие цените хумора. Дълго време поддържахте във в. „Народна култура“ рубриката „Философите се шегуват“, след това издадохте книжката „Просто шега“, за която в други разговори сте казвали, че ще надживее редица Ваши трудове. Вие любезно ни предоставихте за публикуване най-новото, което сте написали от този жанр. Благодарим Ви за това от името на нашите читатели, благодарим Ви и за желанието, с което приехте поканата да бъдете първият гост на нашето студио!**